

PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

včetně postupu školy a DM při diagnostice a vyšetřování šikany

pro SUPŠ a VOŠ Turnov a DM při SUPŠ a VOŠ Turnov
Skálova 373, 511 01 Turnov

Zpracováno na základě Metodického pokynu MŠMT k prevenci šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6 a Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 20 006/2007-51.

Tento program proti šikanování slouží k vytvoření bezpečného, respektujícího a pomoc a spolupráci poskytujícího prostředí v naší škole a našem DM. Zaměřuje se především na prevenci šikany a nabízí postupy řešení šikanování. Je nedílnou součástí Minimálního preventivního programu školy a DM.

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy.

Na rozdíl od jiných druhů násilí je šikana zvláště zákeřná, protože často zůstává dlouho skrytá.

Vzhledem k tomu, že šikana se v zárodečných fázích vyskytuje téměř v každé škole, je potřeba věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost. Důraz je nutné zaměřit na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídních kolektivů, zabývat se vztahy v třídních kolektivech ještě před vznikem šikanování.

Na prevenci šikany i při řešení jednotlivých případů spolupracují pedagogičtí pracovníci podle předem dohodnutých postupů. Diagnostiku a vyšetřování šikany by měla provádět osoba, která má sílu celý proces ustát. Důležité je mít v někom oporu (ředitelka ...).

Škola je povinna řešit šikany ve škole (ve školském zařízení) a na akcích pořádaných školou (školským zařízením). Mimo školu (školské zařízení) je to věc policie a rodičů.

Charakteristika šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáky, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.

Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy (školského zařízení).

Šikanování v jakékoliv formě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování.

Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikanování patří:

- **Verbální šikana**, přímá a nepřímá – psychická šikana = slovní útoky v podobě nadávek, pomluvy, ponižování, vyhrožování, kyberšikana (děje se pomocí ICT technologií).
- **Fyzická šikana**, přímá a nepřímá = fyzické útoky, ničení majetku oběti, vydírání, krádeže, sexuální obtěžování až zneužívání, demonstrativní přehlížení oběti a její ignorování).
- **Smíšená šikana** (kombinace verbální a fyzické šikany) = násilné a manipulativní chování či příkazy apod.

Stadia šikanování

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený, na jehož úkor je prima si dělat “legrácky”. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka, Třetí stadium už je klíčové – vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nevhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

První stadium:

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou někteří žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevují se ponejvíce prvky fyzické agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito širitelé “viru” začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nevhodnější oběti. V počátku se stávají jejich obětmi ti, kteří jsou v hierarchii třídy nejnižší, tedy ti “slabí”.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem, kterému se málokdo dokáže postavit. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako noru přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává forma “vykořisťování”. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí - “otrokáře” a “otroky”. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Stadia šikanování podle Michala Koláře: Bolest šikanování (Portál)

Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

- Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 565/2004 Sb.(školský zákon), jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit. Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

□ Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

□ **Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně překažení trestného činu** (§ 168, 167 trestního zákona), **nadržování** (§ 166 tr. zákona) či **schvalování trestného činu** (§ 165 tr. zákona), v krajním případě i **podněcování** (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu **účastenství na trestném činu** (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími.

Odpovědnost rodičů

Může být stanovena v souladu s trestním zákonem, který stanoví odpovědnost rodičů zanedbávajících výchovu svých dětí. Podle trestného činu **ohrožení mravní výchovy dítěte** lze postihnout rodiče, jejichž děti se dopouštějí protispolečenského a asociálního jednání.

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

Základem prevence šikanování a násilí na školách je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky (a mezi žáky a učiteli). Školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tímto účelem:

- podporují solidaritu a toleranci
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi a rozvíjí jejich vzájemný respekt
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince

Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a násilí.

Ředitelé:

- **zajistí vzdělávání pedagogických i nepedagogických pracovníků** v akreditovaných kurzech k problematice šikanování
- **zajistí** v souladu s pracovním řádem **dohled nad žáky** – především v prostorách, kde by k šikanování mohlo docházet
- **zajistí seznámení žáků a pedagogických pracovníků s negativními důsledky šikanování**, a to jak pro jeho oběti a pachatele, tak i pro celý třídní (školní) kolektiv – za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování
- **zajistí doplňování školní knihovny** o literaturu z oblasti problematiky násilného chování a šikanování

Krizový plán a postupy řešení šikanování

Počáteční šikana = pedagog se o šikaně od někoho dozví

OVĚŘENÍ SITUACE

1. Kontaktovat rodiče

- a) zavolat zákonným zástupcům (ne v přítomnosti oběti)
Při rozhovoru s rodiči nemluvit o šikaně, pouze si ověřit signály (změny v chování, nechů chodit do školy, noční děsy, zhoršení prospěchu ...)
- b) upozornit, že se o tom žák nemá dozvědět (aby se to nedoneslo do třídy)
- c) vyžádat si souhlas zákonných zástupců k vyšetřování, zdůraznit zájem na bezpečí žáka!

2. Najít kolegy (max. 3), kteří budou spolupracovat na šetření. (Třídní učitel může spolupracovat, ale nesmí být hlavní vyšetřovatel.)

3. Nalezení vhodných informátorů

Obezřetně promluvit s vhodnými spolužáky tak, aby se to nedoneslo třídě (nejvhodnějšími informátory jsou průměrní žáci, ne hvězdy, ne podprůměrní).

4. Nalezení vhodných svědků

Promluvit s více žáky, popřípadě je požádat, zda-li by to mohli dosvědčit. **Nenaléhat!**

VYŠETŘOVÁNÍ

- upozornit na provádění zápisu
- netlačit, nechat je říci to, co chtějí
- mít při vyšetřování třetí osobu proti obvinění ze strany rodičů
- začít vyšetřování se „zdravým jádrem“, nikdy nezačínat agresory

Rozhovor se svědky

- svědky vyslechnout postupně, pokud se rozcházejí ve výpovědi, je možná konfrontace všech svědků, navodit atmosféru podpory a povzbuzení, že jejich spolupráce nebude prozrazena a je zajištěna jejich bezpečnost, vše si zapisovat

Rozhovor s obětí

- rozhovor provést na místě, které je bezpečné, sedět vedle sebe jako partneři, bez třetí osoby
- bez nátlaku! (zeptat se, jak se mu daří, co se děje doma ..., mluvit o pocitech – „Mám pocit, že se ve třídě necítíš dobře, chceš mi o tom něco říct?“ apod.)
- sdělit oběti možnosti řešení a nechat oběť vybrat – **a) metoda usmíření, b) metoda vnějšího nátlaku**

Rozhovor s agresory

- agresor se po rozhovoru nesmí vrátit zpět do třídy!

1. Zahřívací předkolo

sednout si proti agresorovi, říct mu to „natvrdo, chtít vědět, co všechno dělal, upozornit na zapisování, potom mlčet!

2. Monolog

nerušit mu jeho prostor, dívat se do očí, nepovzbuzovat, jen si vše zapisovat, počkat až domluví

3. Dialog – doplňující otázky

klást otázky tak, aby se zapletl do vlastních lží, stupňovat citové napětí,

nabídnout polehčující okolnosti v případě přiznání, nechat si od něj podepsat zápis; zopakovat se všemi agresory, každého po rozhovoru odvést do jiné třídy

4. Konfrontace

všem agresorům naráz oznámit, jak kdo z nich vypovídal – začnou se mezi sebou dohadovat a pomlouvat

Zajistit ochranu oběti – nechat ji bezpečně odejít ze školy (informovat rodiče) nebo zajistit její ochranu! Agresorům oznámit, jak budou postiženi v případě, že oběť znovu napadnou (např. při jakémkoli náznaku šikanování budou vyloučeni nebo bude případ nahlášen policii). Zdůraznit, že k jejich snaze napravit situaci bude přihlédnuto ve výchovné komisi.

a) metoda usmíření

Provádí se především u počátečních stádií šikany a vykazuje-li agresor ochotu své chování změnit.

Metodě usmíření předchází:

- rozhovor s informátory, nalezení vhodných svědků, rozhovory se svědky
- rozhovor s obětí
- rozhovor s agresory (v případě, že agresor není ochoten ke změně, následuje metoda vnějšího nátlaku)

Společné setkání a hledání nápravy: hovořit se třídou v komunitním kruhu (včetně třídního učitele), sezení neprotahovat, opakovat asi 1/14 dní, max. 20 min., omluva a usmíření agresora a oběti, předkládání návrhů pro nápravu.

Vhodné otázky: Co si myslíte, že není v téhle třídě v pořádku? Co byste mohli udělat, aby se to příště nestalo? Kdo si myslíte, že by byl schopen XY bránit? (ochránce dát do roviny oficiality, má povinnost ubližování ohlásit).

Provést max. 4 sezení, při posledním položit otázku, jestli si myslí, že je problém vyřešen.

b) metoda vnějšího nátlaku

Provádí se u pokročilejších forem šikany.

1. Vytvořit výchovnou komisi: vyšetřovatel

třídní učitel

ředitelka (zástupkyně)

popř. někdo za rodiče (ne od agresora nebo oběti)

a nezávislý člověk (pedagog jiné školy, lékař ...)

Před zasedáním nejednat s rodiči agresorů!

2. Celá komise se sejde předem a domluví se, jaké budou asi tresty.

3. Agresoři chodí před komisi a znovu vypovídají, sdělit, že komise rozhodne (tvářit se vážně).

4. Porada komise na trestech. (Trestat intenzivně, ale mít kam stupňovat.)

5. Zavolat agresory a oznámit agresorům tresty.

6. Oznámit potrestání před celou třídou za přítomnosti celé komise! (Agresoři si stoupnou u dveří a vyslechnou si rozsudek). **Bez obětí!**

7. Následuje komunitní kruh s třídním učitelem. Při prvním sezení bez obětí!

8. Pozvat rodiče agresorů i obětí. Ne najednou!

Rodiče oběti: informovat, jak bylo zajištěno zdraví jejich dítěte a sdělit, jak byli agresoři potrestáni.

Rodiče agresora: rodiče agresorů informovat každého zvlášť, sdělit, jak byly potrestány jejich děti. Upozornit na to, že je to závislé chování („určitě by nechtěli, aby se jejich děti v budoucnu chovaly stejným způsobem ke svým partnerům“). Konstruktivní rozhovor by neměl trvat déle než 45 minut!

VŠE SI NECHAT PODEPSAT!!!

B) Pokročilá šikana – pedagog je svědkem brutálního násilí

- 1. Překonání šoku pedagogického pracovníka!**
- 2. Bezprostřední záchrana oběti! Odvést okamžitě ze třídy!**
- 3. Ihned se vrátit zpět do třídy nebo do ní poslat jiného kolegu,** příp. pověřit dozorem někoho ze žáků (zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi!). **Zalarmovat další pedagogy** a domluvit se na spolupráci při vyšetřování – i za cenu přerušování výuky! Nejlépe rozdělit třídu na 2 poloviny, zabezpečit pedagogický dozor.
- 4. Pokračovat v pomoci a podpoře oběti** (dát oběti napít, zajistit lékařské vyšetření)! Po návratu od lékaře **napouštět oběť zpět do třídy.**
- 5. Kontaktovat rodiče oběti.**

Při rozhovoru s rodiči se vyvarovat slova šikana, lépe je používat trápené nebo ubližované dítě. Hovořit s nimi „na rovinu“, ujistit je, že se konflikt řeší. Dohodnout s rodiči, jakým způsobem bude **zajištěna bezpečnost žáka** (nejlépe nechat doma).
- 6. Ohlásit celou věc policii a kurátorovi pro mládež.**
7. Následuje vlastní vyšetřování.

Účastní-li se šikanování většina problémové třídy nebo jsou-li normy agresorů třídou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník – specialista na problematiku šikanování z PPP, SVP, diagnostického ústavu, krizového centra apod.

Součástí tohoto programu jsou informace pro rodiče.

Školní preventivní program proti šikanování

Informace pro rodiče

Šikanování je mimořádně nebezpečná forma násilí, která ohrožuje základní výchovné a vzdělávací cíle školy. Šikana se v zárodečné fázi vyskytuje téměř v každé škole, a proto je nutné věnovat tomuto jevu zvláštní pozornost.

Naši škole záleží nejen na dobrém jménu a pověsti, ale také na tom, aby se žáci ve škole cítili spokojeně a bezpečně. Snažíme se společně vytvářet tvůrčí přátelské prostředí, ve kterém je žák úspěšně zařazen do třídního kolektivu, může se harmonicky vyvíjet a žádná forma násilí zde nebude mít místo. Již několik let pracujeme podle Minimálního preventivního programu, jehož součástí je i Program proti šikanování. Hlavní cíle programu = spolupracující a bezpečná škola - jsou pak důležitou prioritou našeho Školního vzdělávacího programu.

Z právního hlediska

je šikanování v řadě případů naplnění skutkové podstaty řady trestních činů: omezování osobní svobody, vydírání, vzbuzení důvodné obavy, krádeže, loupeže, ublížení na zdraví, poškození cizí věci, znásilnění, pohlavního zneužívání...

Čeho si rodiče mají všimnout

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamarády, s nimiž by trávil volný čas, navštěvovalo je, telefonovalo s nimi apod.
- Nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo školu rádo). Ztráta chuti k jídlu. Dítě odkládá odchod z domova, při bedlivější pozornosti je na něm poznat strach.
- Dítě nechodí ze školy a do školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na jídlo).
- Dítě má neklidný spánek, usíná s pláčem, křičí ze snu.
- Dítě bývá smutné či apatické, trpí výkyvy nálad, možné zmínky o sebevraždě. Odmítá se svěřit, co ho trápí.
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (např. opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje zlobu i vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní potíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

Co dělat v případě podezření na šikanu

- Pokud se Vám dítě svěří, důvěřujte mu, podpořte ho a slibte mu pomoc.
- Pokuste se zjistit co nejvíc informací – podrobností.
- Informujte školu o podezření na šikanování. Obracejte se na třídního učitele, školního metodika prevence, výchovnou poradkyni nebo na vedení školy. Navštivte nás!
- Při řešení problému spolupracujte se školou, ta bude respektovat požadavek na zachování důvěrnosti informací.

Časté omyly = co není pravda

- ...ten kdo šikanuje, je vyšinutý jedinec...
- ...ten, kdo je týrán, si za to může sám...
- ...mému dítěti se to nemůže stát (být agresorem, být obětí)...
- ...přísná kázeň to vyřeší...
- ...je to jen kočkování, vždycky to bylo, není to žádný problém...
- ...taková je doba, nedá se s tím nic dělat...
- ...není to moje věc, ať si to vyřeší tam, kde se to děje...
- ...vše se vyřeší změnou skupiny (třídy, školy)...
- ...ostatní ze skupiny (třídy) do toho netahejte, ti za nic nemůžou, nic nezmění a nic neřeknou, protože přece nebudou bonzovat...

Co nabízíme my

- Všechny informace bereme vážně.
- Každou situaci profesionálně prošetříme podle dohodnutých postupů.
- Podělíme se o všechny informace, které poskytovat můžeme a o které budete mít zájem.
- Poradíme Vám, kam se obracet pro odbornou radu, kde sehnat další informační zdroje (v tomto přehledu nabízíme základní informace).
- Víme, čeho si máme všimnout a jak odhadnout stupně šikany.
- Víme, jakých konkrétních chyb se máme při vyšetřování šikany vyvarovat.
- Máme speciální krizové plány, které nám pomáhají rychle reagovat a vyhodnotit informace z šetření.
- Víme, že šikanu musíme řešit komplexně, proto tam, kde končí naše profesní kompetence, spolupracujeme s odborníky.

Vážení rodiče, přinášíme pouze letmé nahlédnutí do problematiky šikany. Více informací naleznete na webových stránkách: www.minimalizacesikany.cz

Důležité kontakty

Linka bezpečí (bezplatná)	800 155 555 www.interhelpline.cz
Rodičovská linka (linky bezpečí)	840 111 234
Dětské krizové centrum	241 480 511
Linka důvěry dětského krizového centra	241 484 149
Společenství proti šikaně	; 737 436 120
Linka důvěry Liberec	485 106 464 485 177 177 606 450 044
poradenství přes e-mail (nepřetržitý provoz)	odpovim@napismi.cz

Bc. Jana Chundelová, školní metodik prevence